

Władysław Graf

OSTRZESZÓW

**KOŚCIOŁY W DRZEWORYTACH
ANTONIEGO SERBEŃSKIEGO**

Władysław Graf

OSTRZESZÓW

**KOŚCIOŁY W DRZEWORYTACH
ANTONIEGO SERBEŃSKIEGO**

Okładka :

Herb Ostrzeszowa
z drzeworytu Antoniego Serbeńskiego
strony tytułowej Teki Ostrzeszowskiej
pt. "Ostrzeszów - 700 lecie" 1960

48 752

Źródła i materiały :

- "Dzieje Ostrzeszowa"
Stanisław Nawrocki 1990
- "Ostrzeszów przeszłość i teraźniejszość"
St. Nawrocki, Wł. Gólus 1969
- Reprodukcje drzeworytów ze zbiorów :
 - T. Pacanowskiego : klasztor ze stawem
klasztor od strony północno-wschodniej
 - S. Krzyżanowskiego : kościół p.w. Chrystusa Króla
 - Regionalnego Muzeum w Ostrzeszowie : ogólny widok klasztoru
kościół farny od strony Rynku
kapliczka
 - Władysław Gref : kościół farny od strony Placu Kazimierza
kościół p.w. św. Mikołaja
kościół p.w. św. Anny
- Tablice informacyjne na cmentarzu przykościelnym
parafii p.w. Chrystusa Króla

NAKŁAD

I

KSERODRUK

Ostrzeszowski Dom Kultury
w Ostrzeszowie

WSTĘP

Kościół w Ostrzeszowie posiadają swoją niezaprzeczalną wartość jako zabytki sakralne i są piękne w swojej architekturze. W okresie międzywojennym i po drugiej wojnie światowej w Ostrzeszowie nie wybudowano żadnego kościoła, bowiem ilość kościołów w mieście w stosunku do ilości wiernych, zupełnie zaspokajała potrzeby.

Posiadają swoisty oddzielny urok i piękno, a przecież w różnych okresach i stylach były budowane. Dlatego też wrosły się w pejzaż Ostrzeszowa i stały się tematem dla sztuki artystycznej w malarstwie, grafice i fotografii.

Artysta malarz i plastyk Antoni Serbeński wiele swoich obrazów oparł na motywach ostrzeszowskich kościołów. Szczególną jego pasją było utrwalanie zabytków w technice po mistrzowsku przez niego opanowanej - drzeworycie.

Aby przybliżyć czytelnikom postać piewcy piękna ostrzeszowskiej ziemi, w tym zeszycie przedstawiam obrazy kościołów w Ostrzeszowie w jego drzeworytach, jakie mogłem zreprodukować w kserokopii z możliwie mi dostępnych oryginałów, ze zbiorów własnych, osób prywatnych i Regionalnego Muzeum w Ostrzeszowie.

Dla pełnej treści przedstawionych obrazów, obok reprodukcji podaję dla każdego z nich opis jego dziejów.

Autor

KOŚCIÓŁ FARNY .

Do najstarszych zabytków miasta należy kościół farny. Akt erekcyjny wydany został w czwartek po popielcu w 1353 roku. Początkowo zbudowano tylko prezbiterium i zakrystię, potem w 1360 roku dobudowano nawę kościoła. Styl późnogotycki. Prezbiterium obejmuje powierzchnię 10x3 m, wysokość 11 m, a nawa ma 16x11 m powierzchni i 13 m wysokości. Bogate żebrowanie prezbiterium zakończone jest zwornikiem. Nawą główną miało niegdyś posiadać w środku filar, na którym wsparte były ciężkie półkolumny przystawione do podparcia sklepienia. Na zewnątrz widoczne są tzw. przypory, podpierające mury. Od czasu zniszczenia sklepienia w nawie sufit jest beczkowaty, nie dostosowany architektonicznie do stylu kościoła.

Pani Ewa Marksens-Wolska, kierująca pracami konserwatorskimi, prowadzonymi na koszt państwa w tym kościele od 1953 do 1959 roku twierdzi, że obecny kościół zbudowany został w miejscu drewnianego kościółka pod tym samym wezwaniem i że nawa powstała współcześnie z prezbiterium i zakrystią. Prezbiterium i nawa posiadały sklepienie krzyżowo-żebrowe, w nawie wsparte zapewne na jednym słupie. Wskazywałyby na to ślady "urwanych" podpór żebrowań, widocznych na ścianach nawy. W końcu XV wieku nastąpił katastrofalny pożar, który przyczynił się do całkowitej zmiany wyglądu kościoła. Runęło sklepiisko nawy, a w prezbiterium powstały duże szkody. Na przełomie XV/XVI wieku założono płaski strop w nawie /nie ten, który dziś widzimy/, okrągłe okno w zachodniej stronie nawy zamurowano, a przeparto jedno okno ostrołuczne, dziś zamurowane, choć rysy jego są widoczne. Zamurowano blendy w szczycie od strony zachodniej, także widoczne od zewnątrz. Zakrystia otrzymała wtedy sklepienie kolebkowe.

Następnego zniszczenia dokonał najazd szwedzki. Kościół odbudowano w latach 1721-1723 i zapewne z tego okresu pochodzi strop kolebkowy. W 1939 roku dano oknom witraże w stylu gotyckim.

Podczas prac konserwatorskich w latach 1953-1959 odkryto malowidła :

1. pochodzące z XIV wieku
2. z przełomu XV i XVI wieku
3. z 1545 roku
4. z 1584 roku
5. z pierwszej połowy XVIII wieku
6. z XIX wieku.

Ołtarze są w stylu barokowym. W głównym ołtarzu znajduje się kopia olejna obrazu Wniebowzięcia NMP pędzla słynnego malarza hiszpańskiego, Murillo. Kalwaria w żuku łęczowym z drzewa lipowego, to arcydzieło Albrechta Dürreera.

Obok kościoła farny
od strony wejścia głównego
/strona zachodnia/

Drzeworyt rozm. 23,5x17 cm

Kościół farny
od strony wejścia
z Placu Kazimierza

Drzeworyt rozm. 18x22,5 cm

KOŚCIÓŁ POBERNARDYŃSKI

Kościół pobernardyński z klasztorem, wzniesiony na wzgórzu w XVII wieku, dumnie panujący nad pięknym krajobrazem. W lipcu 1629 roku zjazd szlachty okolicznej uchwalił założenie klasztoru z kościołem pod wezwaniem św. Michała Archanioła dla bernardynów. Uchwałę zatwierdził sejm koronacyjny w 1633 roku, oddzielając od zamku potrzebny grunt z dóbr królewskich.

Fundatorzy zbudowali nierównie w 1638 roku, kościół i klasztor z drzewa, na miejscu, na którym wznosi się obecnie kościół murowany. W czasie najazdu szwedzkiego zabudowania klasztorne zostały spalone, przedtem kościół ograbiono. Dwóch zakonników zamordowano.

W latach 1630 do 1710 pobudowano obecną świątynię, a poświęcono ją w 1741 roku. Na pamiątkę posadzono lipę drobnolistną, która stanowi do dziś pomnik przyrody. Budowę w stylu barokowym wzniesiono z cegły otynkowanej. Drewnianą dzwonicę z 1810 roku rozebrano w roku 1946.

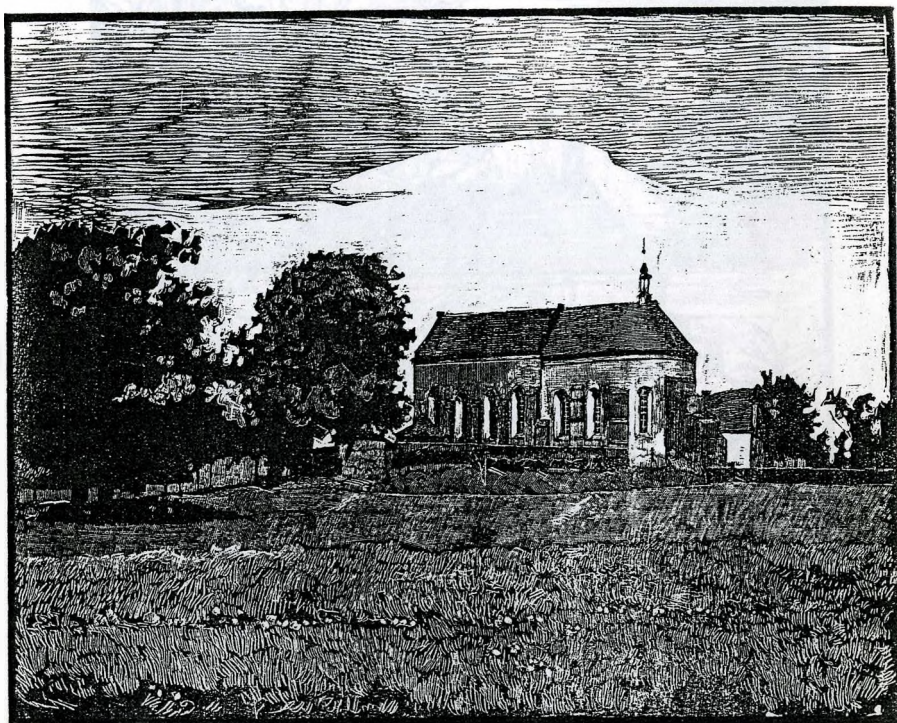
Prezbiterium ma powierzchnię 8x7 m, przy 11 m wysokości, nawa natomiast 8x16 m i 13 m wysokości. Na wewnętrznych ścianach widoczne są herby patronów: herb Psarskich /Łókozie/, Leszczyńskich /Wieniawa/, Siewierskich /Ogończyk/, Krakowskich /Trąby/, Karśnickich /Jastrzębiec/ i Wężyków /Wąży/. Sklepienie kościoła klasztornego zdobi wizerunek monstrancji fernej. Na ścianach widnieją rzeźby, upamiętniające Rafała i Jana Leszczyńskich, współfundatorów kościoła. Tablica z szarego marmuru nosi napis: "Na pamiątkę Jan Nep. Karśnickiego". Barokowe okna i podniebienie al-fresco malował bernardyn ks. Franciszek Leszczyński, rodem z Krakowa.

Do kościoła przylega klasztor, który ma 15 obszernych cel i wygodne krużganki. Obecnie jest ich na parterze 10, a na piętrze 11, nie licząc podzielonych krużganków.

C. Jan Clszewski był ostatnim bernardynem ostrzeszowskim. Po śmierci ostatniego gwardiana klasztoru ks. Bernarda Maisnera, rząd pruski rozkazem z 4. maja 1840 roku skonfiskował całość dóbr klasztornych. Młyn z rolą i łąkami oraz lasem wzięto pod zarząd państwa, a zabudowania klasztorne przekazano ewangelickiej gminie kościelnej. Ponieważ ewangelicy odstąpili od przeistoczenia klasztoru w swój zbor, oddano go z ogrodem i gruntem ornym katolikom. W 1846 roku.

W 1932 roku weszły w posiadanie klasztoru nazaretanki. Dokonały one gruntownego remontu i założyły nowicjat.

Na cmentarzu przykościelnym znajduje się zabytkowa kaplica z figurą św. Judy Tadeusza, a wejście do klasztoru prowadzi przez zabytkową bramę z XVIII wieku.

Drzeworyt rozm. 17,5x22 cm

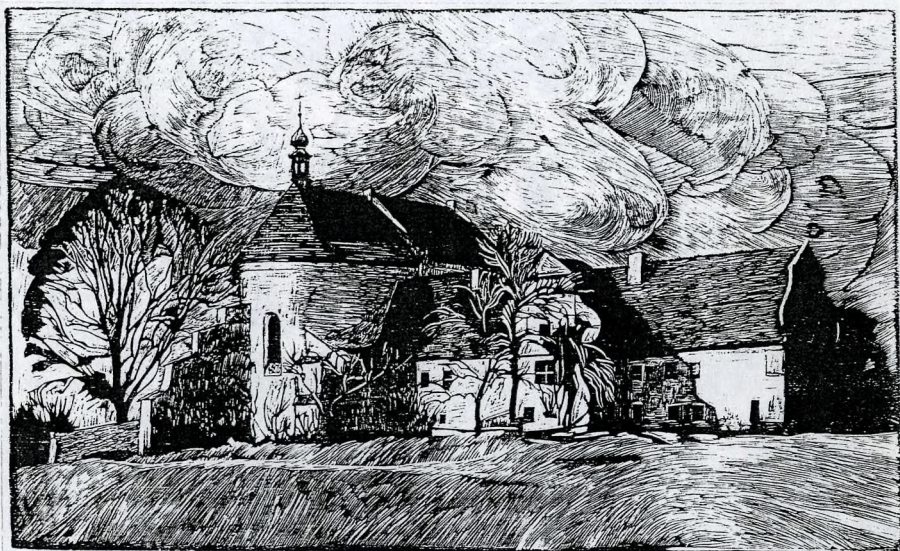
Klasztor pobernardyński
od strony południowej
z widokiem na staw

Drzeworyt rozm 18x14 cm.

Klesztor pobernerdyński
od strony północno-wschodniej

Drzeworyt rozm. 24x40 cm.

KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM ŚW. MIKOŁAJA

Kościół ten stanowi ciekawą budowlę drewnianą z XVIII wieku. Wieś Bertuldów, stanowiąca do końca XVIII wieku osobne osiedle, a dziś przedmieście św. Mikołaja, pobudowała na miejscu rozebranego nowy kościół z drzewa modrzewiowego, ktyty gontami, w 1758 roku. Pierwsza wzmianka o poprzednim kościółku w tym miejscu pochodzi z 1659 roku. Prezbiterium ma rozmiary 4x4 m i 5 m wysokości, a nawa 8x7 m i 8 m wysokości. Zakrystia posiada 3 m kwadratowe. Ołtarze są w stylu późnogotyckim. Wielki ołtarz zbudowano w 1721 roku. Julien Kothe podaje, że wielki ołtarz był pierwotnie zamykany przez dwa boczne skrzydła. Był to więc tzw. tryptyk. Statuy św. Mikołaja, Najświętszej Marii Panny i św. Tekli miał wykonać rzeźbiarz światowej sławy, Tilman z Osterfelde, w roku 1460. Znajdujemy tu również ciekawe malowidła. Mieści się tu także płaskorzeźba św. Katarzyny oraz rzeźba nieznanego biskupa, błogosławiącego kobietę z dzieckiem. Drzwi klepkowe zamykane są na antyczną kłódkę.

Kiedyś, do kościółka należały dwa ogrody :
"na Poszczyźnie" i "Bekalerski".

Drzeworyt rozm. 19x20 cm

KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM ŚW. ANNY

Kościół pod wezwaniem św. Anny wybudowano w latach 1793-1794, na miejscu dawnego kościółka pod tym samym wezwaniem. Stał za dawnymi murami miasta na szlaku bursztynowym. W wizytacjach kanonicznych prowadzi jego ślad nawet wstecz do XIV wieku. Pamiętamy jeszcze wielki ołtarz w stylu renesansowym. W roku 1845 przeznaczono kościółek na kostnicę cmentarną, gdyż rząd pruski chciał go przekazać ewangelikom.

W czasie powstania wielkopolskiego w 1918 - 1919 roku stał się kościołem garnizonu powstańczego i służył jako kostnica poległych powstańców. Do kościółka św. Anny przynależał szpital pobudowany w ogrodzie proboszczowskim od strony obecnej ulicy gen. Sikorskiego. W roku 1912 rząd pruski wyeksmitował znajdujących się tam starców, a budynek rozebrał. Kościółek otaczały ogródki dziecięce.

Na krótko przed drugą wojną światową był rozebrany i przewieziony do Niedzwiedzia na zamiarze postawienia go na nowo w tej miejscowości. W czasie okupacji został rozgrabiony.

Drzeworyt rozm. 19x20 cm.

KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM CHRYSTUSA KRÓLA

W 1806 roku - wierni wyznania ewangelickiego zbudowali kościół w stylu gotyckim.
 W 1945 roku kościół został przejęty od skarbu państwa przez parafię farną i służył do 1980 roku jako kościół filialny.
 W 1981 roku ks. Arcybiskup Metropolita Jerzy Śręba erygował kościół parafialny pod wezwaniem Chrystusa Króla.

Drzeworyt rozm. 37x27 cm.

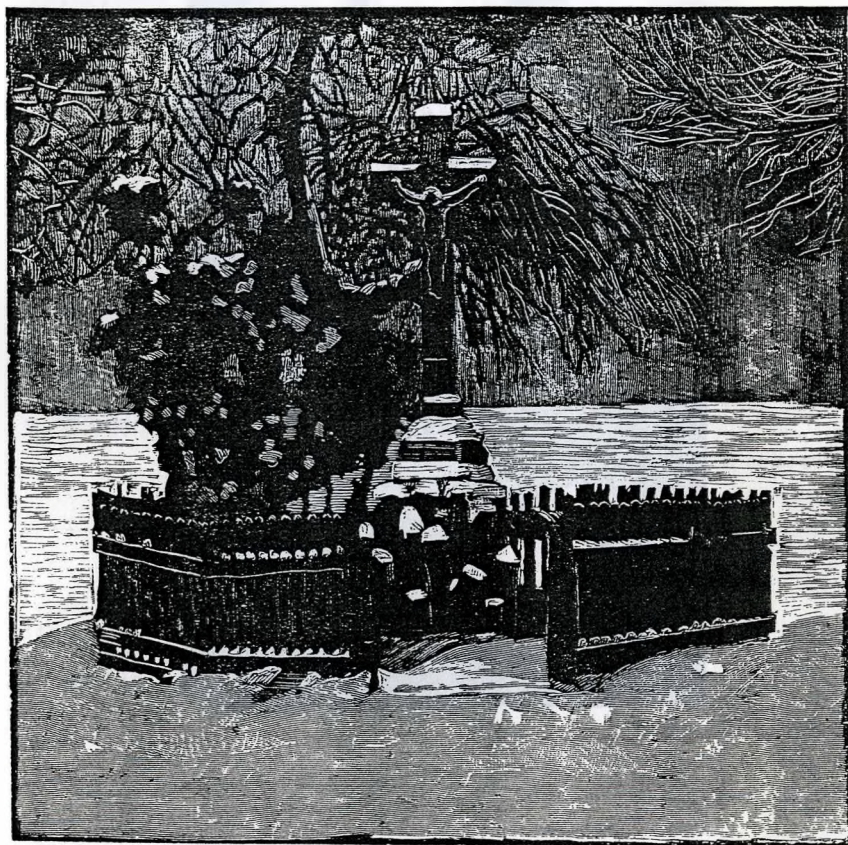
KAPLICZKA

Na rozwidleniu ul. Kaliskiej i alejki lipowej prowadzącej do klasztoru, stała kapliczka. Na cokole krzyż z chrystusem i otoczona drewnianym płotkiem.

Nie wiadomo kiedy i przez kogo została postawiona, oraz z jakiej okazji czy intencji. Stała w cieniu lipowego drzewa i krzewów. Najstarsi mieszkańcy Ostrzeszowa pamiętają, że stała już za ich dziecięcych lat podczas zaboru pruskiego i przetrwała okres międzywojenny.

Usytuowanie kapliczki i jej piękno w samej rzeźbie i t.zw. "małej architekturze", zachęcało wielu do utrwalenia na fotografii i obrazie. Antoni Serbeński utrwalił kapliczkę w drzeworycie w okresie międzywojennym.

ANTONI SZENDERSKI

Drzeworyt rozm. 15,5x16 cm.

Am. Terbein

ANTONI SERBEŃSKI

- 13.12.1886 - urodzony w Potoku Żłotym, powiat Buczacz w Ternopolskiem
- Studnia - Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie pod kierunkiem Leona Wyczółkowskiego i Teodora Axentowicza, w gronie Jacka Malczewskiego, Józefa Mehoffera, Józefa Pieniżka, Władysława Łema i Stanisława Dębickiego
- 1917 - ukończył szkołę rysowniczą w Wiener-Neustadt
- 1918 - wstąpił jako ochotnik do wojska polskiego, w którym służył do października 1920 roku
- 1929 - zawarł bliższą znajomość z poetą Janem Kasproviczem
- 1925 - zjawił się pierwszy raz w Ostrzeszowie, korzystając z znajomości z rodziną Mędlewskich i Cieplików
- 1931 - osiadł na stałe w Ostrzeszowie
- okupacja - wysłany na przymusowe roboty do Inowrocławia
- 1945 - powrót do Ostrzeszowa
- 5.03.1957 - zmarł w szpitalu w Ostrowie Wlkp spoczywa na cmenterzu katolickim w Ostrzeszowie

Stosował różne rodzaje malarstwa i grafiki :
olej, akwarelę, pastel, ołówek, kredkę, węgiel i tusz.
Szczególnie wyspecjalizował się w drzeworycie.

Dnia 16 września 1974 roku - społeczeństwo Ostrzeszowa nadało imię Antoniego Serbeńskiego - Ostrzeszowskiemu Domowi Kultury.

ZAKOŃCZENIE

Zreprodukowane w tym zeszycie drzeworyty kościołów ostrzeszowskich dzieła Antoniego Serbeńskiego, są tylko pewną częścią jego dorobku artystycznego w tej dziedzinie, bowiem artysta wykonał ich znacznie więcej i trudno dziś określić w jakiej ilości.

Z jednej rzeźbionej drewnianej matrycy, odbijał określoną ilość drzeworytów / przeważnie około 20-30 sztuk/, utrzymując w ten sposób wartość pojedynczego egzemplarza. W następstwie tego, ponawiał rzeźbę płyty drewnianej, kiedy występowała potrzeba dalszych reprodukcji poszczególnych motywów. Stąd te same widoki posiadają nieznaczne zmiany rzeźby i często różnią się wymiarami.

Przy okazji podaję informację, że artysta niekiedy kolorował swoje drzeworyty kredką lub akwarelą, które wtedy znacznie podnosiły ich piękno w odbiorze wizualnym.

Wśród drzeworytów A. Serbeńskiego, można szczególnie wymienić :

- w okresie międzywojennym 20 drzeworytów w "Tece Kępińskiej"
- w latach 1953 - 1954 20 drzeworytów w "Tece Ostrzeszowskiej"
- 40 drzeworytów do okładek "Okolicy Poetów" St. Czernika
- 22 drzeworyty okładek "Chudego Literata" pisma uczniowskiego Gimnazjum ks. ks. Salezjanów w Ostrzeszowie w okresie przedwojennym

ZAKOŃCZENIE

Z CYKLU: ZESZYTY OSTRZESZOWSKIE

1992